

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Проректор з науково-педагогічної роботи
та молодіжної політики
Маріупольського державного
університету**

Юлія ДЕМИДОВА

«06» березня 2026 р.

ВИСНОВОК

**Маріупольського державного університету
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
ОСІПОВОЇ Злати Олександрівни
на тему «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської
агресії», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 052 Політологія**

Витяг

**з протоколу № 1 засідання кафедри політології та міжнародних відносин історичного
факультету Маріупольського державного університету від 24 лютого 2026 року**

Присутні:

Головуючий на засіданні – завідувач кафедри політології та міжнародних відносин,
к.політ.н., доцент Максим БУЛИК

Професор кафедри політології та міжнародних відносин, д.політ.н., професор
Костянтин БАЛАБАНОВ; професор кафедри політології та міжнародних відносин, д.і.н.,
професор Ірина ГРІДІНА; доцент кафедри політології та міжнародних відносин, к.і.н.,
доцент Юлія КОНСТАНТИНОВА; доцент кафедри політології та міжнародних відносин,
к.і.н., доцент Сергій ПАХОМЕНКО; доцент кафедри політології та міжнародних відносин,
к.політ.н., доцент Анастасія ТРОФИМЕНКО; доцент кафедри філософії та соціології,
к.соц.н. Олександр ЗУБЧЕНКО, завідувач кафедри філософії та соціології, к.політ.н.,
доцент Тетяна ІВАНЕЦЬ, професор кафедри філософії та соціології, д.філос.н., професор
Ігор ГУДИМА, здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії з галузі знань 05
Соціальні і поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія Злата ОСІПОВА,
здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні і
поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія Тетяна КУХОЦЬКА.

Запрошені:

Юлія ДЕМИДОВА – к.пед.н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та
молодіжної політики Маріупольського державного університету;

Алла НОВІКОВА – начальник відділу з питань запобігання та виявлення корупції
Маріупольського державного університету;

Серед присутніх – 3 доктори наук (1 – з політичних наук), 7 кандидатів наук (в т.ч.
3 – з політичних наук).

Порядок денний

1. Публічна презентація дисертаційної роботи здобувачки кафедри політології та міжнародних відносин історичного факультету Маріупольського державного університету Осіпової Злати Олександрівни на тему: «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (науковий керівник д.і.н., професор Ірина Миколаївна Грідіна).

До Вашої уваги на розгляд на публічній презентації пропонується дисертаційна робота Осіпової Злати Олександрівни на тему: «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Тема дисертаційної роботи була затверджена рішенням Вченої ради від 02 листопада 2022 р. (протокол № 3) з формулюванням «Гумор в політичній культурі за умов російської агресії». Тему дисертаційної роботи уточнено рішенням Вченої ради від 24 вересня 2024 р. (протокол № 2) з формулюванням «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії».

До кафедри представлені для розгляду: академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми, висновок наукового керівника, копії наукових публікацій, рукопис дисертації, акти впровадження та інші матеріали.

ВИСТУПИЛИ:

Злата ОСПОВА представила презентацію за основними положеннями дисертації «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Добрий день! Дякую за можливість представити свою роботу. Тема дисертації «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії».

Повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року стало безпрецедентним викликом для українського суспільства, суттєво трансформувавши практики політичної культури та комунікації. В умовах екзистенційної загрози гумор несподівано проявився як спосіб переживання травматичного досвіду та механізм політичної мобілізації. Те, що тривалий час сприймалося як другорядний або суто розважальний елемент суспільного життя, опинилося в центрі політичних процесів, від державних політичних комунікацій до повсякденних практик громадян.

Актуальність теми зумовлюється низкою взаємопов'язаних чинників. Насамперед російсько-українська війна поруч зі збройним протистоянням, є й масштабною інформаційною та гібридною війною, у межах якої активно застосовуються інструменти політичної маніпуляції. В умовах системного використання агресором пропаганди та дезінформації гумор функціонує як ефективний інструмент контрпропаганди, здатний десакралізувати образ ворога, підривати його домінуючі наративи та пропонувати альтернативні інтерпретації соціально-політичної реальності. Здатність гумору стисло й емоційно передавати складні політичні меседжі, а також швидко поширюватися в цифровому середовищі, зумовлює його особливу вагу як інструменту стратегічної комунікації.

Додаткову актуальність темі надає трансформація форм політичної участі, пов'язана з цифровізацією суспільного життя та поширенням соціальних мереж. Якщо раніше політична участь здебільшого передбачала залучення до інституціоналізованих організацій або партій, то в умовах цифрових медіа громадяни дедалі частіше діють автономно, зокрема через створення та поширення гумористичного контенту. Мемотворчість, сатиричні

публікації та політичні перформанси формують неklasичні (неконвенційні) способи політичної участі, через які критичні позиції можуть бути озвучені навіть тоді, коли традиційні форми протесту стають недоступними або небезпечними: за відсутності можливостей для масових зібрань, під загрозою обстрілів та в умовах воєнного стану.

Крім того, війна актуалізувала питання національної ідентичності та суспільної консолідації. Гумор, будучи носієм культурних кодів і спільного знання, виконує інтеграційну функцію, формуючи символічні межі між «своїми» та «чужими». Через спільні жарти, алюзії та меми відтворюється відчуття належності до уявленої спільноти, що є критичним для підтримки моральної стійкості суспільства в умовах російської агресії.

Разом із тим гумор у політичній культурі не є однозначно позитивним явищем, що зумовлює потребу його критичного наукового осмислення. Поряд із функціями психологічного захисту та опору гумор може виконувати й компенсаторну або ескапістську роль, підмінюючи реальні форми політичної дії символічною активністю. Надмірна романтизація стійкості через гумор несе ризик відволікання уваги від глибинних структурних проблем, а в окремих випадках, навіть, нормалізації насильства та нестабільності. Така подвійність зумовлює необхідність комплексного аналізу гумору як потенційного чинника політичної дії.

У межах цього дослідження гумор розглядається у двох взаємопов'язаних аналітичних площинах. Перша з них, це – політичний та гумористичний дискурс, що охоплює способи репрезентації політичної реальності через гумор, стратегії його використання політичними елітами, медіа та громадянами, а також функції, які він виконує в політичній комунікації. Друга площина пов'язана з гумором як формою політичної участі та передбачає аналіз гумористичних практик як способів впливу громадян на політичні процеси й владні відносини. Обидві площини є взаємопов'язаними складовими політичної культури: дискурсивні практики формують умови для участі, тоді як участь продукує нові дискурсивні форми. Такий підхід дозволяє розглядати гумор не як ізольоване явище, а як структурно-функціональну складову політичної культури в її цілісності.

Науковий дискурс щодо ролі гумору в політичній культурі залишається фрагментованим. Більшість досліджень зосереджені на окремих аспектах: політичній сатири, інтернет-мемах, карнавальній культурі або гуморі в парламентських практиках, без комплексного аналізу гумору як багатовимірного феномену, що одночасно відображає та формує політичну культуру. Особливо помітною є прогалина в дослідженнях гумору в умовах воєнного конфлікту, де він набуває специфічних форм і функцій. Саме це зумовлює необхідність системного аналізу трансформації гумористичних практик українського суспільства за умов російської агресії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена в рамках теми кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету «Актуальні проблеми світових політичних процесів» (державний реєстраційний номер: 0122U001563)».

Ступінь дослідженості. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці зарубіжних та вітчизняних учених з проблем політичної культури, політичного гумору та політичної участі.

Концептуальні засади вивчення політичної культури закладені у працях Г. Алмонда та С. Верби, які запропонували класичну типологію політичних орієнтацій (пізнавальних, емоційних та оціночних), а також у роботах Р. Такера, Д. Пола та В. Кимлічки, які розвинули соціетальний підхід до аналізу культурних проявів у політиці. Серед вітчизняних дослідників політичної культури слід відзначити праці О. Рудакевича, Л. Нагорної, А. Соловей.

Базові метатеорії гумору (інконгруентності, суперіорності та розрядки) розроблені С. Аттардо, С. Лінтотт та іншими. Функціональний аналіз гумору здійснено в працях А. Зіва, Р. Мартіна, Дж. Мейера, С. Грунера та К. Лоренц. Особливе значення для дослідження мають роботи В. Тсакони та Д. Поппи, які систематизували політичні функції

гумору в різних соціально-політичних контекстах європейських країн. Український гумористичний дискурс у політиці досліджували Н. Кондратенко та О. Ненько.

Гумор як форму політичної участі та інструмент ненасильницького опору концептуалізували М. Ю. Сьоренсен, Є. Морозов, К. Морено-Алмейда та П. Гербаудо. Роль мемів у політичній комунікації досліджували Л. Шифман, А. Денисова, О. Семотюк, Ан Сяо Міна. Критичний аналіз гумору в умовах воєнних конфліктів представлено у працях А. Обрдліка, В. Холман та Д. Келлі, У. Унгьора та В. Веркерке, Дж. Флурі, Л. Абу-Лугод. Концепція карнавалізації М. Бахтіна є ключовою для розуміння механізмів символічного зниження влади. Теоретичну базу дослідження також формують концепція культури співучасті Г. Дженкінса, теорія мережевого суспільства М. Кастельса та концепція спільного знання Г. Кларка. Самомедійовану політичну участь концептуалізував А. Янченко.

Попри значний доробок вчених, комплексне дослідження гумору як структурно-функціональної складової політичної культури українського суспільства в умовах повномасштабної війни залишається актуальним науковим завданням.

Мета дисертаційної роботи полягає у визначенні місця та ролі гумору в політичній культурі українського суспільства, з'ясуванні особливостей його функціонування та специфіки трансформації гумористичних практик у сучасному політико-комунікативному просторі за умов російської агресії.

Досягнення цієї мети передбачає постановку та вирішення наступних наукових завдань:

- систематизувати теоретико-методологічні підходи до вивчення місця та ролі гумору в політичній культурі;
- визначити функції та типологію політичного гумору;
- проаналізувати типологію гумористичного дискурсу в українському політичному просторі;
- дослідити ефективність використання гумору українськими політиками в політичному дискурсі соціальних мереж;
- простежити еволюцію гумористичних практик в українській політичній культурі від історичних форм до сучасних цифрових медіапрактик;
- вивчити гумор як форму політичної участі на прикладі конкретних гумористичних перформансів та онлайн-практик.

Об'єктом дослідження є політична культура українців за умов російської агресії.

Предметом дослідження виступає гумор як структурно-функціональна складова політичної культури українського суспільства.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку повномасштабного російського вторгнення (лютий 2022 р.) до кінця 2025 р. (дата завершення роботи над дисертацією). Цей період характеризується інтенсивною трансформацією гумористичних практик та їхньою активною інтеграцією в політичну комунікацію. У ході дослідження ми частково виходили за визначені рамки у зв'язку з необхідністю історичних відсилок, без яких неможливе розуміння окресленої проблематики.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у дослідженні поєднано загальнонаукові та спеціальні методи аналізу. Дисертація ґрунтується на принципах історизму та наукової об'єктивності. В її основі лежить комплексний та системний підходи.

Системний метод дозволив розглянути гумор як цілісний елемент політичної культури у взаємозв'язку з іншими її складовими. Історичний метод застосовано для аналізу еволюції гумористичних практик від козацької доби до сучасності. Порівняльний метод використано для зіставлення функцій гумору в різних історичних контекстах та політичних режимах. Термінологічний аналіз застосовано при вивченні понятійно-категоріального апарату дослідження політичного гумору.

Контент-аналіз як змішаний метод за П. Майрінгом застосовано для дослідження гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com та написів «Картонкового

майдану». Кількісний аналіз використано для оцінки ефективності гумористичних публікацій через показник Engagement Rate (коефіцієнт залученості). Функціонально-цільовий аналіз здійснено на основі типології Р. Мартіна, що дозволило класифікувати гумористичні практики на агресивний, афіліативний та самоіронічний типи. Метод кейс-стаді застосовано для поглибленого аналізу «Картонкового майдану» як феномену політичної участі. Для збору емпіричних даних із мережі X.com використано можливості мови програмування Python та бібліотеки twikit.

Теоретичну основу дослідження становлять концепція карнавалізації М. Бахтіна, яка пояснює механізми символічного зниження влади через логіку «навиворіт» та подолання страху; три базові метатеорії гумору – інконгруентності (С. Аттардо), супериорності (С. Лінтотт) та розрядки; теорія соціальної ідентичності Г. Таджфела та Дж. Тернера, яка розкриває механізми включення/виключення через гумор; концепція спільного знання Г. Кларка; теорія фреймінгу Е. Гоффмана; концепція культури співучасті Г. Дженкінса та концепція самомедійованої політичної участі А. Янченка.

Наукова новизна роботи полягає у спробі цілісно осмислити гумор не як допоміжний феномен, а як повноцінний структурний елемент політичної культури українського суспільства в умовах російської агресії. Положення, що зумовили наукову новизну роботи полягають у наступному:

вперше:

- запропоновано комплексну типологію гумористичного дискурсу в українському політичному дискурсі за трьома аналітичними осями: суб'єктною (гумор політичних еліт, медіа, громадян), функціонально-цільовою (агресивний, афіліативний, самоіронічний) та медіаформатною (критичний гумор, гумор для всіх, політичні історії, стратегічний гумор, гумор серед «друзів»);

- емпірично досліджено ефективність гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com із застосуванням методології Engagement Rate та виявлено, що у 8 з 10 випадків гумористичні публікації демонструють вищий показник залученості порівняно зі звичайним контентом;

- проаналізовано «Картонковий майдан» (липень 2025 р.) як унікальну форму гумористичного перформансу та неklasичної (неконвенційної) політичної участі в умовах воєнного стану, де гумор став основним засобом артикуляції громадської думки за відсутності можливостей для масових зібрань.

удосконалено:

- теоретичне розуміння функцій політичного гумору через виокремлення шести ключових функцій: ідентифікаційної (включення), диференційної (виключення), культурної взаємодії (накопичення спільного знання), компенсаторної (психологічний захист), опору режиму та стратегічної комунікації;

- методологію дослідження політичного гумору в цифровому середовищі через поєднання кількісного аналізу показників залученості та якісного контент-аналізу на основі функціонально-цільової типології Р. Мартіна.

дістало подальший розвиток:

- концепція карнавалізації М. Бахтіна в контексті аналізу сучасних протестних практик та цифрової політичної комунікації, зокрема механізмів символічного зниження влади через інверсію ієрархій;

- розуміння гумору як форми неklasичної (неконвенційної) політичної участі та інструменту «м'якої сили» держави в умовах воєнного конфлікту;

- концепція культури співучасті Г. Дженкінса в контексті переходу від доцифрових форм (радянський анекдот) до сучасних мережових практик мемотворчості.

Практичне значення роботи полягає в можливості її використання у різних сферах суспільної та наукової діяльності. Зокрема, результати дослідження можуть бути застосовані органами державної влади та структурами стратегічних комунікацій під час

розробки підходів до публічної дипломатії й контрпропаганди з урахуванням потенціалу гумору як інструменту делегітимізації ворожих наративів.

Отримані висновки можуть бути корисними для політичних партій і громадських організацій з метою оптимізації комунікаційних стратегій у соціальних мережах та підвищення ефективності взаємодії з аудиторією.

Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі при розробці та викладанні спеціальних курсів з політичної культури та політичної комунікації, а також у підготовці навчально-методичних матеріалів.

Крім того, результати дисертації створюють підґрунтя для подальших наукових досліджень етнонаціональних процесів і трансформації політичної культури в умовах воєнних конфліктів та кризових ситуацій.

Проведене дослідження гумору в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії дає підстави зробити наступні висновки:

1. В умовах війни гумор в українській політичній культурі перетворюється на механізм символічної взаємодії, через який осмислюються влада, страх і колективний досвід опору. Він виходить за межі суто комунікативної функції, перетворюючись на форму неklasичної (неконвенційної) політичної участі та громадянської активності, як засіб маркування національної ідентичності. Через гумористичні практики вибудовується символічна межа між «своїми» і «чужими», що в умовах гібридної війни набуває особливої ваги. Водночас гумор виконує компенсаторну функцію, виступаючи механізмом психологічного захисту та сприяючи формуванню горизонтальних мереж солідарності всередині суспільства.

2. Аналіз теоретичних підходів до вивчення політичного гумору засвідчив еволюцію наукового розуміння цього феномену – від класичних психологічних концепцій, започаткованих З. Фрейдом, до сучасних соціокультурних інтерпретацій, у межах яких гумор розглядається як складова політичної культури та форма неklasичної (неконвенційної) політичної участі. Узагальнення наукових підходів засвідчує амбівалентність політичного гумору. Він здатен виконувати консолідаційні та мобілізаційні функції, проте за певних умов, може сприяти дегуманізації опонентів або маскувати глибинні політичні проблеми. У цьому контексті засадничою є концепція карнавалізації М. Бахтіна, яка дозволяє пояснити властиві українській сміховій культурі інверсії владних ієрархій та тимчасове скасування соціальних дистанцій.

3. Аналіз сучасного українського гумористичного політичного дискурсу показав, що цей феномен не може бути зведений до одного виміру або функції. Зокрема, було виокремлено суб'єктний вимір (політичні еліти, медіа та громадяни), функціонально-цільовий (агресивний, афіліативний і самоіронічний гумор) та медіаформатний (сатиричні програми, розважальні ток-шоу, меми, вигадані наративи). Однією з ключових змін останніх десятиліть стала демократизація виробництва гумору. В умовах цифрових медіа звичайні громадяни перетворюються з пасивних споживачів на активних творців політичного контенту. Для українського політичного гумору характерним є домінування інконгруентності як механізму комічного, що проявляється у контрасті між декларованими політичними нормами та реальною поведінкою акторів.

4. Емпіричний аналіз використання гумору українськими політичними елітами у мережі X.com засвідчив його потенціал як інструменту міжнародної політичної комунікації та формування громадської думки, делегітимізації агресора та формування позитивного іміджу України. Водночас емпіричні дані показують, що у більшості випадків використання гумору не має ознак продуманої стратегічної комунікації, а радше є ситуативною реакцією на поточні події. Це частково пояснюється генераційними відмінностями: представники молодшого покоління політиків значно вільніше використовують гумористичні формати, тоді як політики зі сформованим радянським політичним досвідом схильні уникати таких практик.

5. Історичний аналіз підтвердив, що гумористичні практики мають глибоке коріння в українській політичній культурі. Від «Листа запорозьких козаків турецькому султану» та карнавальної традиції І. Котляревського до радянського політичного анекдоту, гумор виконував функцію так званої «прихованої транскрипції», що дозволяла артикулювати критичні смисли в умовах цензури й репресій. Радянський анекдот, зокрема, можна розглядати як доцифрову форму культури співучасті, де процеси споживання та продукування гумору були тісно переплетені.

В умовах російської агресії ця традиція трансформувалася відповідно до логіки цифрових медіа та глобального медіапростору. Особливої популярності набув так званий «гумор шибеника», що передбачає здатність жартувати в екстремальних обставинах. У досліджуваній період саме цей тип гумору почав виконувати функцію елементу української «м'якої сили», сприяючи підтримці суспільної стійкості у перші місяці повномасштабного вторгнення. Мемотворчість, що активно розвивалася в соціальних мережах, виконувала функцію контрнарративу щодо російської пропаганди та водночас слугувала засобом конструювання національної ідентичності.

6. Аналіз феномену «Картонкового майдану», пов'язаного з протестами проти законопроекту №12414 та обмеження незалежності антикорупційних інституцій, продемонстрував, яким чином гумор і гумористичний перформанс можуть функціонувати як форма політичного акціонізму в умовах воєнного стану. Контент-аналіз 193 написів засвідчив домінування агресивного гумору, спрямованого на делегітимізацію влади, водночас афіліативний та самоіронічний гумор сприяв консолідації учасників протесту. Використання ненормативної лексики в межах бахтінської логіки карнавалу виконувало функцію десакралізації влади та символічного акту непокори. Окрему увагу привертає феномен «собак-протестувальників», який створював ефект когнітивного дисонансу між емоційною позитивністю образу тварин і радикальністю політичних меседжів.

Культурні коди «Картонкового майдану» формували складну систему інтертекстуальних референсів. Хештег #12414 трансформувався з технічного позначення законопроекту на символ корупції та політичної зради, а альянсу на постать В. Януковича актуалізували страх рецидиву авторитарних практик. Залучення біблійних, літературних (зокрема роману Дж. Орвелла «1984») та попкультурних кодів вимагало від учасників протесту певного рівня культурної компетентності, що сприяло формуванню спільної протестної ідентичності. Використання англомовних меседжів засвідчувало орієнтацію частини протестувальників на міжнародну аудиторію.

Соціологічні дані свідчать про помітне омолодження протестного руху: медіанний вік учасників становив 27 років. Це дозволяє говорити про формування покоління громадян, для яких гумор виступає звичним і зрозумілим інструментом політичної комунікації. Висока частка жінок серед учасників протестів відображає як зростання їхньої ролі в суспільно-політичному житті, так і демографічні реалії воєнного часу.

7. Гумористичні форми політичної участі в Україні в умовах російської агресії еволюціонують у бік креативних гібридних практик політичного активізму, поєднуючи онлайн- та офлайн-активізм. Низькі бар'єри входу та висока видовищність роблять ці форми особливо привабливими для молоді в умовах інформаційного перенасичення. Узагальнюючи, можна стверджувати, що гумор у політичній культурі українського суспільства виконує комплекс взаємопов'язаних функцій – від психологічної компенсації до дипломатичної репрезентації держави на міжнародній арені. Разом із тим, результати дослідження вказують на те, що надмірна романтизація гумору може знижувати чутливість до глибоких структурних проблем.

Дякую за увагу.

Після закінчення презентації здобувачки Осіпової Злати Олександрівни присутніми фахівцями були поставлені наступні питання:

Доцент кафедри політології та міжнародних відносин, кандидат історичних наук, доцент **Юлія КОНСТАНТИНОВА**: Шановна Злато, я була рада побачити фіналізований варіант роботи, дійсно, дуже цікаве дослідження. Маю два запитання. Перше: які найбільші труднощі Ви відчували при роботі над дисертацією? І друге питання: яким чином здійснювалась ідентифікація гумористичного твіту? Чи не є подібна класифікація суб'єктивною?

Злата ОСІПОВА: Дякую за запитання. Окрім об'єктивних труднощів, пов'язаних із воєнним станом та систематичними перебоями в енергопостачанні, найбільшим викликом у процесі підготовки дисертаційної роботи стало формування джерельної бази дослідження. Оскільки робота значною мірою спирається на зарубіжні наукові розвідки, пошук та придбання необхідної іноземної наукової літератури становили суттєву організаційну та фінансову складність.

Щодо другого питання, дійсно, певний елемент суб'єктивності є притаманним даній процедурі, що визнається у дисертаційній роботі як одне з методологічних обмежень дослідження. Водночас класифікація здійснювалася не на інтуїтивній основі, а з використанням системи чітко визначених критеріїв. Зокрема, нами було виділено: лінгвістичні маркери, до яких належать іронія, сарказм та гра слів; стилістичні прийоми, що включають гіперболу, алюзії та самоіронію; візуально-емоційні індикатори, представлені гумористичними емодзі та мемами; а також функціональну спрямованість повідомлення — чи виконує твіт функцію висміювання, зниження емоційної напруги або консолідації аудиторії. Застосування зазначених критеріїв у сукупності дозволило мінімізувати вплив суб'єктивного фактору та забезпечити належний рівень систематичності аналізу.

Завідувач кафедри філософії та соціології, кандидат політичних наук, доцент **Тетяна ІВАНЕЦЬ**: Шановна пані Злато, у мене виникло таке запитання: оскільки ми говоримо про повномасштабну війну, наскільки обґрунтовано говорити про меми та жарти як про реальний чинник впливу в контексті повномасштабної війни?

Злата ОСІПОВА: Дякую за запитання. Російсько-українська війна має гібридний характер, і інформаційний вимір є її повноцінною складовою. У цьому вимірі меми виконують цілком конкретні функції. По-перше, вони слугують інструментом делегітимізації ворога: образ «другої армії світу», яку евакуює трактор, цілеспрямовано підриває наратив російської військової непереможності. По-друге, гумористичний контент відіграє суттєву роль у формуванні міжнародної підтримки — саме гумористичні повідомлення українців привернули увагу світових медіа у перші місяці повномасштабного вторгнення та сприяли конструюванню образу нації, яка зберігає стійкість. По-третє, меми та жарти підтримують внутрішню стійкість суспільства, а моральний дух є ресурсом, без якого жодна армія не здатна ефективно вести бойові дії. Таким чином, йдеться не лише про механізм психологічної підтримки, а про повноцінний елемент «м'якої сили» держави, інтегрований до ширшого контексту інформаційного протиборства.

Завідувач кафедри політології та міжнародних відносин, кандидат політичних наук, доцент **Максим БУЛИК**: Шановна пані Злато, хочу також поставити вам два запитання. Перше: у дисертаційній роботі Ви робите висновок, що гумор українських політиків є ситуативною реакцією, а не продуманою стратегією. Водночас наводите приклади С. Кислиці та А. Єрмака, які виробили впізнавані комунікативні стилі. Як ці два спостереження узгоджуються між собою? І друге питання: чому, на Вашу думку, такі дипломати, як С. Кислиця чи А. Мельник, дозволяють собі подібний сарказм на дипломатичному поприщі?

Злата ОСІПОВА: Дякую за запитання. Щодо першого питання: зазначені приклади С. Кислиці та А. Єрмака є, по суті, винятками, що підтверджують загальне правило. С. Кислиця є професійним дипломатом із глибоким знанням контексту міжнародних відносин, і його саркастичний стиль комунікації базується на багаторічному досвіді роботи на платформі ООН. А. Єрмак, у свою чергу, сформував впізнавану систему комунікації за допомогою емодзі-ребусів інтуїтивно, маючи на меті, за його власним зізнанням,

підтримувати надію серед громадян. Водночас, якщо звернутися до аналізу решти вибірки — вісім інших політичних акторів — проведене дослідження демонструє, що гумор з'являється переважно епізодично, як реакція на конкретну подію: вибух на Кримському мосту, чергову абсурдну заяву представників російського зовнішньополітичного відомства тощо. Системного підходу, за якого гумор був би інтегрований до комунікаційної стратегії як її органічна складова, у межах проведеного дослідження виявлено не було.

Щодо другого питання: на нашу думку, використання саркастичного стилю комунікації зазначеними дипломатами зумовлене, передусім, дипломатичною ізоляцією російської федерації на початковому етапі повномасштабного вторгнення та загальним комунікативним курсом керівництва України, яке також послуговувалось подібними саркастичними прийомами у публічних висловлюваннях. Зазначена тенденція відображає ширший процес трансформації дипломатичної комунікації в умовах збройного конфлікту, коли традиційні рамки дипломатичного етикету зазнають суттєвих змін під впливом необхідності забезпечення інформаційної підтримки державної позиції.

Декан історичного факультету, доцент кафедри політології та міжнародних відносин, кандидат історичних наук, доцент **Юлія КОНСТАНТИНОВА**: І ще одне запитання, якщо дозволите. У презентації на схемі ми побачили, що Ю. Совсун має вищий коефіцієнт залученості, аніж дописи інших політиків. З чим це пов'язано?

Злата ОСІПОВА: Дякую за запитання. Вищий коефіцієнт залученості аудиторії у дописах Ю. Совсун зумовлений, передусім, характером її комунікативної стратегії у соціальних мережах. Депутатка систематично публікує дописи особистого характеру, зокрема, про те, як разом із сином переховується в укритті, як переживає воєнні реалії. Такий емоційний, персоналізований контент традиційно генерує значно вищий рівень залученості аудиторії, оскільки апелює до базових механізмів емпатії та ідентифікації. Водночас слід зазначити, що власне гумористичні твіти політичині демонструють нижчий рівень залученості порівняно з її негумористичними дописами.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин історичного факультету Маріупольського державного університету **Ірина ГРІДІНА**.

Здобувачкою Осіповою З. повністю виконано індивідуальний навчальний план відповідно до освітньо-наукової програми аспірантури Маріупольського державного університету (далі – МДУ, Університет) за наступними дисциплінами, що повністю відповідає Національній рамці кваліфікацій та вимог Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі змінами).

Здобувачка Осіпова З. здобула ґрунтовні знання зі спеціальності (48 кредитів ЄКТС): опановано цикли теоретичної та науково-дослідної підготовки (теоретичне навчання протягом двох років (2022 – 2024 рр.) та асистентську практику (березень 2024 року, 4 семестр). Набула практичних умінь щодо теоретичного осмислення та прикладного використання наукових методів дослідження політичних процесів і політичних відносин.

Здобувачка якісно підвищила рівень теоретичної підготовки та методологічної культури, що забезпечило вихід на новий рівень концептуальної рефлексії політичних процесів; суттєво вдосконалила власний методичний арсенал, зокрема через успішну імплементацію новітніх інструментів і прийомів цифрової гуманітаристики; уміння оперативно реагувати на зміни та творчо залучати новітні кейси до наукових досліджень, виявляти гнучкість мислення, демонструвати культуру наукового усного й писемного мовлення державною та іноземними мовами при підготовці академічних текстів. Високі результати з усіх навчальних дисциплін підтверджують опанування ключових концепцій,

розуміння теоретичних і практичних аспектів, історії становлення та актуального стану наукового знання за обраною спеціальністю, володіння фаховою термінологією досліджуваного наукового напрямку.

Осіпова З. зарекомендувала себе вмотивованою, цілеспрямованою та відповідальною дослідницею, яка виконала всі завдання індивідуального навчального плану та повною мірою засвоїла матеріал, представлений під час лекційних і семінарських занять. Здобувачка Осіпова З.О. сформувала загальнонаукові компетентності, спрямовані на розвиток системного наукового мислення та професійної етики (3 кредити ЄКТС).

У ході реалізації освітньо-наукової програми здобувачка Осіпова З.О. набула універсальних дослідницьких навичок, зокрема стосовно усного та писемного представлення результатів власного наукового дослідження, використання сучасних інформаційних технологій у науковій роботі, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами.

Осіпова З.О. сформувала та вдосконалила мовні компетентності, достатні для презентації та обговорення результатів своєї наукової роботи англійською мовою відповідно до специфіки спеціальності, в усній та письмовій формі, а також для повноцінного розуміння англійськомовних наукових текстів із відповідного фахового напрямку (6 кредитів ЄКТС).

Здобувачкою Осіповою З.О. здобуто необхідні теоретичні знання, практичні уміння, навички та інші компетентності, достатні для генерування нових ідей, вирішення комплексних проблем у сфері професійної та дослідницько-інноваційної діяльності. Осіпова З.О. опанувала методологію наукової діяльності (4 кредити ЄКТС), а також здійснила самостійне наукове дослідження, результати якого характеризуються науковою новизною, теоретичним та практичним значенням.

Виконання індивідуального плану наукової роботи

Індивідуальний план наукової роботи здобувача Осіпова З. був затверджений рішенням вченої ради Університету 02 листопада 2022 року (протокол №3).

Науковий керівник: Грідіна Ірина Миколаївна, д.і.н., професорка, професорка кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету

Термін виконання роботи: 2022–2026 роки.

Здобувачка Осіпова З.О. виконала всі завдання індивідуального плану наукової роботи у встановлені терміни. Своєчасність та повнота виконання індивідуального плану підтверджені результатами піврічної проміжної, підсумкової (річної) та заключної атестації.

Аспірантка протягом навчання демонструвала відповідальне ставлення до поставлених завдань, вчасно та в повному обсязі реалізувала всі етапи дослідження із використанням сучасних наукових методів, а саме: визначення та формулювання теми дослідження, обґрунтування її актуальності, концептуалізацію та операціоналізацію проблеми, пошук, опрацювання та критичний аналіз наукових теоретичних та емпіричних джерел, встановлення ступеня розробленості теми, формування структури дисертації. Коректно та відповідно до обраної теми було визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження. У співпраці з науковим керівником окреслено арсенал методів, які забезпечили повноцінне дослідження обраної проблематики.

Здобувачка у повному обсязі підготувала та подала на обговорення кафедри рукопис дисертації. Ключові положення дисертаційної роботи були представлені у наукових публікаціях здобувачки, підготовлених протягом терміну навчання, та пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Актуальність дисертації. На підставі опрацювання значного масиву наукової літератури здобувачкою Осіповою З.О. обґрунтовано актуальність обраної теми, яка полягає у необхідності комплексного дослідження гумору як структурно-функціональної складової політичної культури українського суспільства в умовах повномасштабної російської агресії. У контексті гібридної війни гумор набуває особливого значення як

інструмент стратегічної комунікації, психологічної стійкості та формування національної ідентичності, що робить український досвід аналітично цінним для порівняльних досліджень суспільств, які перебувають в екстремальних обставинах.

Метою роботи є у визначенні місця та ролі гумору в політичній культурі українського суспільства, з'ясуванні особливостей його функціонування та специфіки трансформації гумористичних практик у сучасному політико-комунікативному просторі за умов російської агресії. Для досягнення зазначеної мети в дисертації було:

- систематизовано теоретико-методологічні підходи до осмислення місця та ролі гумору в політичній культурі;
- визначено функції та запропоновано типологію політичного гумору;
- проаналізовано типологію гумористичного дискурсу в українському політичному просторі за суб'єктивним, функціонально-цільовим та медіаформатним вимірами;
- емпірично досліджено ефективність використання гумору українськими політиками у мережі X.com;
- простежено еволюцію гумористичних практик в українській політичній культурі від історичних форм до сучасних цифрових медіапрактик;
- досліджено гумор як форму неklasичної політичної участі на прикладі акцій «Картонкового майдану».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Здобувачка Осіпова З.О. була залучена до виконання НДР «Актуальні проблеми світових політичних процесів» (державний реєстраційний номер: 0122U001563) кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету

Наукові положення, розроблені особисто здобувачем, та їх новизна. Здобувачкою Осіповою З.О.

вперше: запропоновано комплексну типологію гумористичного дискурсу в українському політичному просторі за трьома аналітичними осями: суб'єктною (гумор політичних еліт, медіа, громадян), функціонально-цільовою (агресивний, афіліативний, самоіронічний) та медіаформатною (критичний гумор, гумор для всіх, політичні історії, стратегічний гумор, гумор серед «друзів»);

емпірично досліджено ефективність гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com із застосуванням методології Engagement Rate та встановлено, що у 8 з 10 випадків гумористичні публікації демонструють вищий рівень залученості аудиторії порівняно зі звичайним контентом;

проаналізовано «Картонковий майдан» (липень 2025 р.) як унікальну форму гумористичного перформансу та неklasичної політичної участі в умовах воєнного стану, де гумор виступив основним засобом артикуляції громадянської позиції за відсутності можливостей для масових зібрань;

удосконалено: теоретичне розуміння функцій політичного гумору шляхом виокремлення шести ключових функцій: ідентифікаційної (включення), диференційної (виключення), культурної взаємодії (накопичення спільного знання), компенсаторної (психологічний захист), опору режиму та стратегічної комунікації;

методологію дослідження політичного гумору в цифровому середовищі через інтеграцію кількісного аналізу показників залученості та якісного контент-аналізу на базі функціонально-цільової типології Р. Мартіна;

отримало подальший розвиток: концепція карнавалізації М. Бахтіна в контексті аналізу сучасних протестних практик та цифрової політичної комунікації, зокрема механізмів символічного зниження влади через інверсію ієрархій;

розуміння гумору як форми неklasичної (неконвенційної) політичної участі та інструменту «м'якої сили» держави в умовах воєнного конфлікту;

концепція культури співучасті Г. Дженкінса в контексті переходу від доцифрових форм (радянський анекдот) до сучасних мережеских практик мемовості.

Нові науково обґрунтовані теоретичні та / або експериментальні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для певної галузі знань та підтверджуються документами, які засвідчують проведення таких досліджень. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи Осіпової З. на тему «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» полягають у наступному:

Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади та структурами стратегічних комунікацій при розробці підходів до публічної дипломатії та контрпропаганди з урахуванням потенціалу гумору як засобу делегітимізації ворожих наративів. Отримані висновки є корисними для політичних партій і громадських організацій з метою оптимізації комунікаційних стратегій у соціальних мережах. Розроблено практичні рекомендації щодо використання гумору як інструменту стратегічних комунікацій, протидії дезінформації та зміцнення онтологічної безпеки суспільства в кризових умовах.

Матеріали дисертації також можуть застосовуватися в освітньому процесі при розробці матеріалів дисертаційної роботи, зокрема теоретичні положення щодо функцій політичного гумору, механізмів медіавіральності та трансформації політичної культури під впливом цифрових технологій, впроваджено у навчальний процес при розробці та оновленні навчально-методичного забезпечення з дисциплін: «Політична культура» (розділ про сучасні трансформації української політичної культури та нові форми громадянської активності), «Політична психологія» (теми щодо психологічних механізмів копіngu, ролі гумору в подоланні колективних травм та протидії ПСсО); «Теорія цивілізацій» (в аспекті аналізу соціокультурних кодів та ціннісних орієнтирів сучасних суспільств); «Аналіз державної політики» (у частині стратегічних комунікацій та інструментів м'якої сили) (довідка 01-30/75.2 від 23 лютого 2026 р.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Методологічну основу дисертації становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, обумовлених міждисциплінарним характером дослідження. Дисертація ґрунтується на принципах історизму та наукової об'єктивності із застосуванням комплексного та системного підходів.

Системний метод забезпечив розгляд гумору як цілісного елемента політичної культури у взаємозв'язку з іншими її складовими. Історичний метод використано для вивчення еволюції гумористичних практик від козацької доби до сьогодення. Порівняльний метод залучено для зіставлення функцій гумору у різних історичних та політичних контекстах. Контент-аналіз як змішаний метод за П. Майрінгом застосовано для дослідження гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com та написів «Картонкового майдану». Кількісний аналіз використано для оцінки ефективності гумористичних публікацій за допомогою показника Engagement Rate. Функціонально-цільовий аналіз здійснено на основі типології Р. Мартіна, що уможливило класифікацію гумористичних практик за типами: агресивний, афіліативний і самоіронічний. Введено до наукового обігу аналіз унікального кейсу «Картонкового майдану» 2025 року, як феномену неконвенційної політичної участі та артivismу, що підкреслює здатність здобувачки оперативно рефлексувати на актуальні політичні події

З. Осіпова самостійно застосувала мову програмування Python для збору емпіричних даних із мережі X.com, що свідчить про володіння сучасним інструментарієм Data Science у гуманітарних дослідженнях (цифрова гуманітаристика).

Опрацьоване здобувачкою широке коло вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з проблематики політичного гумору та політичної культури свідчить про належний рівень її обізнаності з наявними науковими здобутками за темою дисертації. Критичний аналіз та узагальнення цих джерел стали основою для розв'язання поставлених завдань і забезпечили досягнення мети дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено у виступах під час наукових конференцій, серед яких: міжнародна конференція «Laughter as a Political Coping Mechanism: Interdisciplinary Approaches» (Durham University, UK, March 2025); II Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку» (Одеса, 2022); XXIV міжнародна науково-практична конференція «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Харків, 2023); Міжнародна науково-практична конференція «Імідж України: соціально-політичні репрезентації і мовне віддзеркалення воєнних реалій у зарубіжних і вітчизняних мас-медіа» (Одеса, 2023); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України» (Київ, 2023); Всеукраїнська науково-практична конференція «Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті» (Київ, 2024); XXV, XXVI підсумкові науково-практичні конференції викладачів МДУ «Актуальні проблеми науки та освіти» (Київ, 2023, 2024).

Повнота опублікування результатів дисертації, кількість наукових публікацій та конкретний особистий внесок здобувача. За матеріалами дисертації опубліковано 13 наукових праць, з яких 5 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з політології, 1 стаття у періодичному виданні держави-члена Європейського Союзу (Республіка Молдова) та 7 публікацій у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що виносяться на захист. Результати проведеного наукового дослідження здобувачки вирішують актуальне наукове завдання, що полягає в комплексному аналізі гумору як структурно-функціональної складової політичної культури українського суспільства в умовах російської агресії та створює основу для подальших досліджень трансформації політичної культури в умовах воєнних конфліктів.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, основні наукові положення та рекомендації отримані безпосередньо авторкою і є її особистим внеском у розробку теми. Авторство опублікованих за темою дисертації статей є одноосібним.

Спеціальність, якій відповідає дисертація: дисертація повністю відповідає спеціальності 052 «Політологія».

Єдність змісту роботи, оцінка мови та стилю дисертації. Матеріали дисертації викладено послідовно у логічно обґрунтований спосіб з дотриманням наукового стилю мовлення.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Під час підготовки дисертації здобувачка дотримувалася засад академічної доброчесності, що підтверджено висновком за результатами проведеної перевірки відповідно до чинного Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових та навчально-методичних працях науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти МДУ (додається (довідка від 09.02.2026)). За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40.

Дисертація здобувачки Осіпової Злати Олександрівни за темою «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» за спеціальністю 052 «Політологія» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого

постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, та може бути представлена до обговорення під час публічної презентації здобувачкою наукових результатів.

Рецензент дисертаційної роботи – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин історичного факультету Маріупольського державного університету **Сергій ПАХОМЕНКО**.

Повномасштабна російська агресія проти України суттєво вплинула на політичні процеси та особливості функціонування політичної культури. Одним із помітних феноменів цього періоду стало розширення ролі гумору в публічному просторі – від побутових форм до інструментів політичної комунікації, громадянської мобілізації та міжнародного представлення українського досвіду війни. Мемотворчість, сатиричні відео та гумористичні перформанси стали частиною інформаційної взаємодії та символічного протистояння. Попри очевидну суспільну значущість цього явища, воно тривалий час залишалося недостатньо осмисленим у межах вітчизняної політичної науки, що зумовлює актуальність і своєчасність даного дослідження.

Дисертаційна робота Злати Осіпової характеризується чітко окресленою науковою проблематикою та міждисциплінарним підходом, який поєднує політологічний, культурологічний і комунікативний виміри аналізу. Авторка розглядає гумор як структурно-функціональну складову політичної культури, пропонуючи цілісну модель його осмислення в умовах війни.

Структура дисертації є логічною, внутрішньо узгодженою та відповідає поставленим меті й завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів (що містять шість підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Кожен розділ завершується узагальненнями, що забезпечує послідовність аргументації та системність викладу матеріалу.

У першому розділі авторка демонструє ґрунтовне опрацювання теоретичних джерел як зарубіжної, так і української науки. Аналіз праць Г. Алмонда та С. Верби, М. Бахтіна, Р. Мартіна, Г. Дженкінса та інших дослідників здійснюється не формально, а з критичним переосмисленням їхніх положень. Здобувачка аргументовано вказує на обмеженість наявних підходів для аналізу гумору в умовах збройного конфлікту та окреслює відповідні аналітичні прогалини. Виокремлення шести функцій політичного гумору – ідентифікаційної, диференційної, культурної взаємодії, компенсаторної, опору режиму та стратегічної комунікації – є результатом систематизації теоретичних напрацювань і водночас створює концептуальну основу для емпіричного аналізу.

У другому розділі запропоновано комплексну типологію гумористичного дискурсу за трьома аналітичними осями: суб'єктною, функціонально-цільовою та медіаформатною. Ця типологія є самостійним теоретичним результатом і свідчить про здатність авторки до концептуального узагальнення. Емпіричне дослідження гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com із використанням показника Engagement Rate демонструє сучасний методологічний інструментарій та належний рівень роботи з цифровими даними. Висновок про вищий рівень залученості гумористичних публікацій у більшості проаналізованих випадків має як наукову, так і прикладну цінність.

Третій розділ поєднує історичний аналіз еволюції гумористичних практик, від козацької доби до сучасних цифрових форм, із кейс-стаді «Картонкового майдану» як прикладу неklasичної політичної участі. Авторка переконливо демонструє тяглість сміхової традиції в українській політичній культурі та показує, що сучасні цифрові практики мають глибші культурні передумови. Контент-аналіз 193 написів забезпечує належну емпіричну основу для висновків і посилює аналітичну достовірність роботи.

Методологія дослідження є комплексною та адекватною складності проблематики. Поєднання системного, історичного та порівняльного методів із кількісним і якісним

контент-аналізом, методом кейс-стаді та використанням Python для збору даних із X.com свідчить про сучасність і методологічну виваженість дослідницького підходу.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів органами державної влади, структурами стратегічних комунікацій, а також у навчальному процесі. Ряд висновків дисертації може бути безпосередньо впроваджений у практику публічної дипломатії та контрпропаганди, що є надзвичайно актуальним в умовах триваючої російської агресії.

Водночас вважаємо за необхідне зазначити кілька дискусійних аспектів, які можуть потребувати уточнення з боку авторки:

- незважаючи на ґрунтовний аналіз гумору як інструменту опору та консолідації суспільства, за межами детальної уваги авторки залишилася амбівалентна природа політичного гумору, зокрема його роль у популістських дискурсах. Оскільки гумор за своєю природою схильний до спрощення складних політичних смислів, було б доцільно ширше розкрити ризики використання гумористичних стратегій як «зброї» популізму, що може призводити до деградації раціональної політичної дискусії та надмірної персоналізації політики;

- у підрозділі 2.2 вибірка з 10 українських політиків, безумовно, є репрезентативною для пілотного дослідження, проте варто було б детальніше обґрунтувати критерії відбору та розглянути можливі обмеження такої вибірки для екстраполяції висновків на ширший контекст;

- при аналізі компенсаторної функції гумору здобувачка слушно зазначає ризики надмірної романтизації стійкості через гумор, проте цей аспект заслуговував на більш розгорнуте обговорення з огляду на дослідження травматичного досвіду та механізмів психологічного захисту;

- у роботі запропоновано авторську типологію гумористичного дискурсу, проте потребує додаткового уточнення критерій розмежування власне «політичного гумору» та суміжних категорій (побутового, соціального чи ситуативного гумору), що особливо актуально в умовах цифрової комунікації;

- варто було би простежити динаміку використання гумору в політичних комунікаціях з 2022 до 2024 рр., чи були якісь зміни у характері гумористичного контенту або масштабах його поширення.

Проте зазначені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і жодним чином не знижують загального високого теоретичного та практичного рівня роботи. Дисертація Осіпової Злати на тему «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» є завершеною науковою працею, яка за своїм науковим рівнем, практичною цінністю, обсягом і оформленням відповідає встановленим вимогам, які ставляться перед дисертаціями, що подані на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Таким чином, дисертаційна робота Осіпової Злати за темою «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» за спеціальністю 052 «Політологія» повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), та може бути представлена до захисту на засіданні разової спеціалізованої вченої ради.

Злата ОСІПОВА: Дозвольте висловити щире подяку шановному рецензенту, кандидату історичних наук, доценту, доценту кафедри політології та міжнародних відносин МДУ Сергію Петровичу за докладний розгляд моєї дисертаційної роботи та за позитивну і змістовну рецензію.

Щодо вашого зауваження про негативний наслідок гумору, як романтизацію опору. Щиро погоджуюсь. Коли міжнародні та українські медіа постійно підкреслюють, як українці «жартують під обстрілами» і «перемагають мемами», це може створювати ілюзію, що суспільство справляється, і відволікати увагу від реальних потреб — психологічної допомоги, відновлення інфраструктури, втоми суспільства від війни.

Погоджуюся, що гумор через свою здатність до спрощення складних сенсів справді може ставати інструментом популістської риторики та маніпуляції. У межах дисертації ми фокусували увагу на гуморі як засобі спротиву та консолідації («гумор знизу»), тоді як «гумор як зброя популізму» частіше функціонує в межах виборчих технологій та стратегій еліт. Дослідження межі, де здоровий політичний скепсис переходить у популістську деструкцію, ми вбачаємо як один із пріоритетних напрямів наших подальших наукових розвідок.

Щодо вашого зауваження про критеріїв політичного гумору, основною відмінною ознакою політичного гумору в роботі ми вважали наявність політичного контексту, суб'єктів політики або вплив на владні відносини. Якщо звичайний гумор апелює до загальнолюдських ситуацій, то політичний — завжди спрямований на переосмислення ієрархій, інститутів чи державних рішень. Водночас ми згодні, що в умовах цифрової комунікації межі між «побутовим» та «політичним» стають дедалі розмитими, і визначення певних індикаторів для сепарації цих видів гумору в медіапросторі може бути досліджено у майбутньому.

З іншими зауваженнями шановного рецензента згодна та обов'язково врахую при проведенні подальших наукових досліджень.

Рецензент дисертаційної роботи – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин історичного факультету Маріупольського державного університету Анастасія ТРОФИМЕНКО.

В умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України особливої наукової значущості набуває аналіз трансформацій суб'єктивного виміру політики, а саме – політичної культури українського суспільства. Політична культура є тією ціннісно-нормативною основою, яка визначає не лише вектори суспільного розвитку, а й безпосередньо впливає на ефективність функціонування політичних інститутів. Стійкість державних інституцій в екстремальних умовах значною мірою залежить від легітимності та консолідованості політичної нації, що базується на спільних цінностях.

У цьому контексті політичний гумор постає не як другорядне чи суто розважальне явище, а як потужний інструмент інтерпретації політичної реальності та механізм втілення фундаментальних політичних цінностей. Через засоби сатири, іронії та мемомтворення відбувається десакралізація ворога, артикуляція національної ідентичності та визрівання нових моделей політичної поведінки. Війна провокує різке зміщення ціннісних орієнтирів, і саме гумор стає формою трансляції оновлених сенсів у публічний простір. Він виконує роль символічного фільтра, що дозволяє громадянам адаптуватися до кризових змін, зберігаючи при цьому вірність демократичним ідеалам.

Важливим аспектом, що підкреслює актуальність дисертаційної роботи З. Осіпової, є розгляд гумору як специфічного механізму психологічного захисту та соціальної терапії. В умовах екзистенційної загрози та тривалого стресу гумор мінімізує деструктивний вплив травматичного досвіду, запобігає аномії суспільства та сприяє підтримці колективної життєстійкості. Терапевтичний ефект політичного гумору дозволяє перетворити страх на конструктивну енергію спротиву, що є критично важливим для збереження внутрішньої стабільності політичної системи.

Дисертація З. Осіпової вирізняється чіткістю постановки наукової проблеми та послідовністю її вирішення. Авторка розглядає гумор одночасно у двох аналітичних площинах: як елемент політичного дискурсу та як форму політичної участі, що дозволяє

уникнути однобічності та забезпечити комплексність аналізу. Такий підхід є методологічно виправданим і відповідає складності досліджуваного об'єкта.

Логічна структура представленої дисертаційної роботи безпосередньо впливає з обґрунтованої актуальності, поступово розгортаючи дослідження від теоретичного базису до конкретних праксеологічних кейсів. Структура роботи демонструє системний підхід до розуміння гумору не тільки як комунікативного прийому, а як структурного елемента політичної культури та прояву політичної поведінки. Перехід від теорії до емпірики здійснено органічно, кожен наступний розділ спирається на результати попереднього.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження гумору в політичній культурі» авторка закладає надійний фундамент дослідження. Вона вдало інтегрує класичні метатеорії із сучасними соціетальними підходами. Теоретико-методологічна частина засвідчує високий рівень наукового опрацювання літератури – від класичних праць Г. Алмонда, С. Верби та М. Бахтіна до сучасних досліджень В. Тсакони, Д. Поппи, М. Ю. Сьоренсен та ін. Позитивно слід оцінити те, що З. Осіпова систематизувала наявні теоретичні підходи та виявила їхню недостатність для аналізу гумору в умовах збройного конфлікту, що й стало відправною точкою для власних теоретичних побудов.

Другий розділ «Гумористичний дискурс в українському політичному просторі» переводить роботу в площину практичного аналізу сучасних комунікацій. Тут представлена одна з головних наукових новин дисертації – комплексна типологія гумористичного дискурсу, побудована за трьома осями: суб'єктною, функціонально-цільовою та медіаформатною. Емпірична частина розділу, присвячена аналізу мережі X (Twitter), вражає своєю доказовістю. Використання методики Engagement Rate дозволило авторці математично підтвердити, що гумористичний контент політиків є у 80% випадків ефективнішим за звичайні публікації, що робить гумор стратегічним інструментом «м'якої сили» держави. Здобувачка не обмежилася кількісними показниками, а здійснила поглиблений якісний контент-аналіз, що дозволило виявити тематичні та стилістичні особливості гумористичних публікацій українських політиків. Висновок про ситуативний характер використання гумору політичними акторами є аналітично значущим і відкриває перспективи для подальших досліджень комунікаційних стратегій.

У третьому розділі «Гумор як структурно-функціональна складова політичної культури українського суспільства» досліджується еволюційний шлях та сучасні форми політичної участі. Авторка простежує трансформацію гумористичних практик – від козацького соціуму та радянського анекдоту до сучасного цифрового мемотворення. Центральним практичним кейсом розділу є аналіз «Картонкового майдану» (липень 2025 р.). Це дослідження є вкрай важливим, оскільки воно демонструє, як унікальний формат гумористичного перформансу стає формою неконвенційної політичної участі. В умовах обмежень воєнного стану та неможливості масових зібрань гумор бере на себе роль основного засобу артикуляції громадської позиції.

Окремо слід відзначити міждисциплінарний характер дисертації. Міждисциплінарна природа реалізована через комплексний науковий синтез політологічного аналізу з інструментарієм психології (адаптивні стратегії захисту), соціології (консолідувальний потенціал політичного гумору), лінгвістики (дискурсивні параметри політичного гумору), політичної антропології (трансформація символічних практик та ідентичності), теорії медіакомунікацій (стратегії медіатизації політики в цифровому середовищі) тощо. Це підтверджується потужною емпіричною базою: робота містить глибокий аналіз реальних постів та коментарів політиків у соцмережах. Такий підхід дозволяє побачити, як гумор перетворюється з іронії на стратегічний інструмент політичного впливу та формування міжнародного іміджу держави.

Методологія дисертаційної роботи є комплексною та відповідає предмету дослідження, поєднуючи загальнонаукові та спеціальні методи, у тому числі цифрові інструменти збору й аналізу даних.

Поряд із позитивними аспектами дисертації варто відзначити певні дискусійні моменти, що можуть потребувати уточнення або доопрацювання:

1. У першому розділі роботи авторка демонструє ґрунтовну обізнаність із різними підходами до розуміння гумору, обґрунтовується його роль як інструменту комунікації, віддзеркалення політичних цінностей, як форми неконвенційної політичної поведінки та способу артикуляції інтересів тощо. Проте, ці важливі аспекти видаються дещо фрагментованими та розкиданими по всьому тексту дисертації. На наш погляд, теоретична складова першого розділу суттєво б виграла від виокремлення цілісної системно-функціональної моделі, яка б чітко визначала місце гумору в механізмі функціонування політичної системи. Зокрема, доцільно було б згрупувати згадані авторкою прояви (гумор як заміна насильству, як засіб збереження ідентичності чи як інструмент делегітимізації ворога) у чітку ієрархічну структуру функцій. Це дозволило б більш акцентовано пояснити, як саме гумор впливає на «вхід» (артикуляція вимог) та «вихід» (легітимізація рішень) політичної системи.

2. У першому розділі авторка ґрунтовно аналізує широке коло класичних та сучасних концепцій, проте за цим розмаїттям підходів дещо втрачається власне бачення дослідницею місця гумору як елемента політичної культури. Крім того, у роботі активно використовується категорія «мемотворчість», що, безумовно, відповідає реаліям цифрової епохи. Проте, на наш погляд, дослідження суттєво б виграло від глибшої теоретичної експлікації самого поняття «мем» та механізмів його генези. У контексті політичної науки видається вкрай важливим з'ясувати чи є сучасний політичний мем продуктом стихійної народної творчості («цифровим фольклором»), чи він є результатом технологічного конструювання в межах стратегічних комунікацій. Пояснення того, як конструюється (або самоорганізується) мем, дозволило б краще оцінити його потенціал як інструменту політичної маніпуляції чи, навпаки, щирого громадянського активізму.

3. Визнаючи надзвичайно багатий та репрезентативний емпіричний матеріал, представлений у другому та третьому розділах дисертації, на наш погляд, висока якість проведеного аналізу (зокрема, дослідження ефективності комунікацій у мережі X та кейс-стаді «Картонкового майдану») створювала умови для більш масштабного теоретичного узагальнення у підсумкових висновках роботи. Результати емпіричних вимірювань можуть дозволити авторці вийти за межі констатації фактів та запропонувати нові теоретичні категорії, що описують трансформацію політичної культури в умовах гібридної агресії. Більш чітка фіксація того, як конкретні цифрові показники та протестні практики змінюють «архітектуру» політичної поведінки, дозволила б емпіричному матеріалу стати потужним внеском саме у загальну політичну теорію, суттєво збагативши розуміння механізмів політичного виживання та адаптації сучасних демократій.

4. Представлений у підрозділі 3.1 історичний екскурс заслуговує на високу оцінку, оскільки він переконливо доводить тяглість гумористичної традиції в українській політичній культурі. Водночас, на наш погляд, цей розділ суттєво б виграв від впровадження чіткої авторської періодизації. Попри те, що кожен етап проаналізовано фахово, виокремлення умовних періодів із їхніми специфічними характеристиками дозволило б простежити причинно-наслідкові зв'язки між зміною політичного контексту та трансформацією функцій гумору. Це додало б історичному аналізу більшої методологічної завершеності та дозволило б наочно продемонструвати динаміку розвитку суб'єктності українців у політичному просторі.

Однак зазначені зауваження жодним чином не знижують високого теоретичного та прикладного рівня роботи й мають виключно рекомендаційний характер.

Дисертація Осіпової Злати «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» є завершеною науковою працею, яка за своїм науковим рівнем, практичною цінністю, обсягом і оформленням відповідає встановленим вимогам, які ставляться перед дисертаціями, що подані на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Таким чином, дисертаційна робота Осіпової Злати «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» за спеціальністю 052 «Політологія» повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), та може бути представлена до захисту на засіданні разової спеціалізованої вченої ради.

Злата ОСІПОВА: Дозвольте висловити щирю подяку шановному рецензенту кандидату історичних наук, доценту, доценту кафедри політології та міжнародних відносин МДУ Трофименко Анастасії Вікторівні за докладний розгляд моєї дисертаційної роботи та за позитивну і змістовну рецензію.

З приводу зроблених зауважень хотілося б сказати наступне.

Щодо другого зауваження, ми свідомо не ставили за мету розгорнуту теоретизацію мему як окремого феномена, оскільки цій темі присвячено значний масив як зарубіжних, так і вітчизняних досліджень. Водночас ми не оминули цю тему: у роботі ми спираємося на праці Л. Шифмана та Річарда Докінза. У дослідженні аналізуються меми часів повномасштабного вторгнення і вони представлені як *цифровий фольклор*, однак я готувала роботу для міжнародної конференції, де порівнювала гумор та меми в Росії та Україні, демонструючи, що в Росії вони виступають елементом стратегічних комунікацій.

Проте повноцінне розгортання теорії мему виходило за межі нашого дослідницького фокусу і є перспективним напрямом подальших досліджень.

Щодо іншого зауваження про можливість більш масштабного теоретичного узагальнення емпіричних результатів. Ми вважаємо, що до ролі гумору як чинника трансформації політичної поведінки та участі слід підходити обережно. У підрозділі 1.3 роботи присутня розгорнута дискусія на цю тему: ми аналізуємо критичні погляди — від концепції слактивізму Є. Морозова до позиції Н. Холма та Х. Крістенсена щодо обмеженої ефективності гумористичного активізму. На нашу думку, на цьому етапі було б передчасним категорично стверджувати, що гумор принципово змінює «архітектуру» політичної поведінки, адже межа між реальною участю та її ілюзією залишається дискусійною. Водночас отримані результати безумовно створюють підґрунтя для подальших теоретичних узагальнень.

З іншими зауваженнями шановного рецензента згодна та обов'язково врахую при проведенні подальших наукових досліджень.

В обговоренні дисертаційної роботи взяли участь:

Доктор політичних наук, професор Костянтин БАЛАБАНОВ, доктор історичних наук, професор Ірина ГРІДІНА, кандидат політичних наук, доцент Максим БУЛИК, кандидат історичних наук, доцент Сергій ПАХОМЕНКО, кандидат історичних наук, доцент Юлія КОНСТАНТИНОВА, кандидат політичних наук, доцент Анастасія ТРОФИМЕНКО, кандидат політичних наук, доцент Тетяна ІВАНЕЦЬ.

Доктор історичних наук, професор Ірина ГРІДІНА:

Шановні колеги! Хочу привітати нашу кафедру з таким дослідженням, а здобувачку Злату Олександрівну не лише з успішним завершенням дисертаційної роботи, а й з її публічною презентацією. Ця робота має високий ступінь академізму, але водночас, що є парадоксальним і надзвичайно цінним, вона є дуже близькою до реальних суспільних процесів. Саме у цьому поєднанні академічної глибини та практичної значущості полягає її головна цінність. Дисертація демонструє здатність авторки оперативно рефлексувати на актуальні політичні події, про що свідчить, зокрема, аналіз «Картонкового майдану».

Переконана, що після захисту цю роботу необхідно видати окремою монографією, і вона буде цікавою не лише для академічного середовища, а й для практиків у сфері політичної комунікації.

Доктор політичних наук, професор **Костянтин БАЛАБАНОВ:**

Шановні колеги! Хочу привітати здобувачку Злату Олександрівну з представленням дисертаційної роботи, яка є, безумовно, актуальним та своєчасним. Тематика гумору в політичній культурі за умов збройного конфлікту є відносно новою для вітчизняної політичної науки, і тим ціннішим є те, що авторка наважилась на таке міждисциплінарне дослідження. Робота демонструє ґрунтовне володіння як теоретичним апаратом, так і сучасним методологічним інструментарієм, зокрема цифровими методами збору та аналізу даних. Вважаю, що результати дослідження мають не лише академічне, а й суттєве практичне значення для формування комунікаційних стратегій держави. Підтримую роботу та буду голосувати за її рекомендацію до захисту.

Кандидат політичних наук, доцент **Максим БУЛИК:**

Хочу висловити свою думку. Робота дійсно цікава, насамперед тим, що вона виходить за межі традиційного політологічного аналізу. Здобувачка активно використовує інструментарій, пов'язаний з кількісними методами, що базуються на використанні спеціального програмного забезпечення. Для європейської політичної науки більш близьким є якісний підхід, тоді як для американської – кількісний. Сподіваюсь, що надалі до вітчизняної політології буде активніше долучатися саме використання подібних засобів і методів. Підтримую колег щодо високого рівня роботи та буду голосувати за її рекомендацію до захисту. Дякую за цікаву доповідь та дискусію.

Кандидат історичних наук, доцент **Сергій ПАХОМЕНКО:**

Як рецензент дисертаційної роботи, хочу відзначити, що дослідження Злати Олександрівни характеризується чітко окресленою науковою проблематикою та міждисциплінарним підходом, який поєднує політологічний, культурологічний і комунікативний виміри аналізу. Структура дисертації є логічною, внутрішньо узгодженою та відповідає поставленим меті й завданням. Особливо хочу відзначити емпіричну складову роботи: використання методики Engagement Rate для аналізу ефективності гумористичного контенту у мережі X.com та застосування мови програмування Python для збору даних свідчать про володіння сучасним інструментарієм цифрової гуманітаристики. Вважаю, що після захисту обов'язково слід видати монографію, вона буде цікавою і для академічного кола, і для практиків. Безумовно, підтримую цю роботу.

Кандидат історичних наук, доцент **Юлія КОНСТАНТИНОВА:**

Злато, дійсно дуже приємно бачити, як ця робота дійшла до свого логічного завершення. Дослідження заслуговує максимальної уваги і поширення. Для мене особисто, як і для Сергія Петровича, надзвичайно приємно, що хтось активно використовує цифровий інструментарій у політологічних дослідженнях. Робота йде в ногу з часом і є актуальною для нашої держави, адже формування політичної культури в умовах воєнного конфлікту – це першочергове завдання. Те, що Ви пропонуєте конкретну типологію, конкретні аналітичні індикатори – це те, що дійсно гарантує можливість для подальшого дослідження цього процесу та його імплементації. Саме момент прикладного акценту є досить важливим, тому я з радістю буду голосувати за рекомендацію Вашої роботи до захисту. Дякую.

Кандидат політичних наук, доцент **Анастасія ТРОФИМЕНКО:**

Хочу долучитися до слів, що вже були сказані. Робота дійсно інноваційна, актуальна та ґрунтовна. Як рецензент, можу підтвердити, що дисертація вирізняється чіткістю

постановки наукової проблеми та послідовністю її вирішення. Авторка розглядає гумор одночасно у двох аналітичних площинах: як елемент політичного дискурсу та як форму політичної участі, що забезпечує комплексність аналізу. Міждисциплінарна природа дослідження реалізована через науковий синтез політологічного аналізу з інструментарієм психології, соціології, лінгвістики та теорії медіакомунікацій. Безумовно, робота заслуговує на те, щоб бути представленою для захисту та опублікованою на широкий загал. Дякую.

Кандидат політичних наук, доцент **Тетяна ІВАНЕЦЬ:**

Також не можу не приєднатися до всіх попередніх спікерів. Дослідження є дуже актуальним, своєчасним і важливим. Робота переконливо демонструє, що гумор є елементом «м'якої сили» держави, інтегрованим до ширшого контексту інформаційного протиборства. Питання трансформації політичної культури в умовах гібридної агресії є надзвичайно важливим, оскільки дає змогу зрозуміти механізми консолідації нашої держави та нашого народу. Підтримую та буду голосувати за рекомендацію роботи до захисту.

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
ОСПОВОЇ Злати Олександрівни
на тему «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської
агресії», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія**

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія – Маріупольський державний університет, м. Київ, 2026.

Дисертацію присвячено ролі гумору в політичній культурі українського суспільства, з'ясуванні особливостей його функціонування та специфіки трансформації гумористичних практик у сучасному політико-комунікативному ландшафті за умов російської агресії. У роботі проаналізовано теоретико-методологічні засади вивчення політичного гумору, запропоновано типологію гумористичного дискурсу в українському політичному дискурсі та цифрових медіа, здійснено емпіричне дослідження використання гумору українськими політичними елітами в соціальних мережах, а також розглянуто гумор як форму неklasичної політичної участі та політичного активізму.

Актуальність теми дослідження. Повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року стало безпрецедентним викликом для українського суспільства, суттєво трансформувало практики політичної культури та комунікації. В умовах екзистенційної загрози гумор несподівано проявився як спосіб переживання травматичного досвіду та механізм політичної мобілізації. Те, що тривалий час сприймалося як другорядний або суто розважальний елемент суспільного життя, опинилося в центрі політичних процесів, від державних політичних комунікацій до повсякденних практик громадян.

Актуальність теми зумовлюється низкою взаємопов'язаних чинників. Насамперед російсько-українська війна поруч зі збройним протистоянням, є й масштабною інформаційною та гібридною війною, у межах якої активно застосовуються інструменти політичної маніпуляції. В умовах системного використання агресором пропаганди та дезінформації гумор функціонує як ефективний інструмент контрпропаганди, здатний десакралізувати образ ворога, підірвати його домінуючі наративи та пропонувати альтернативні інтерпретації соціально-політичної реальності. Здатність гумору стисло й емоційно передавати складні політичні меседжі, а також швидко поширюватися в цифровому середовищі, зумовлює його особливу вагу як інструменту стратегічної комунікації.

Додаткову актуальність темі надає трансформація форм політичної участі, пов'язана з цифровізацією суспільного життя та поширенням соціальних мереж. Якщо раніше політична участь здебільшого передбачала залучення до інституціоналізованих організацій або партій, то в умовах цифрових медіа громадяни дедалі частіше діють автономно, зокрема через створення та поширення гумористичного контенту. Мемотворчість, сатиричні публікації та політичні перформанси формують неklasичні (неконвенційні) способи політичної участі, через які критичні позиції можуть бути озвучені навіть тоді, коли традиційні форми протесту стають недоступними або небезпечними: за відсутності можливостей для масових зібрань, під загрозою обстрілів та в умовах воєнного стану.

Крім того, війна актуалізувала питання національної ідентичності та суспільної консолідації. Гумор, будучи носієм культурних кодів і спільного знання, виконує інтеграційну функцію, формуючи символічні межі між «своїми» та «чужими». Через спільні жарти, алюзії та меми відтворюється відчуття належності до уявленої спільноти, що є критичним для підтримки моральної стійкості суспільства в умовах російської агресії.

Разом із тим гумор у політичній культурі не є однозначно позитивним явищем, що зумовлює потребу його критичного наукового осмислення. Поряд із функціями психологічного захисту та опору гумор може виконувати й компенсаторну або ескапістську роль, підмінюючи реальні форми політичної дії символічною активністю. Надмірна

романтизація стійкості через гумор несе ризик відволікання уваги від глибинних структурних проблем, а в окремих випадках, навіть, нормалізації насильства та нестабільності. Така подвійність зумовлює необхідність комплексного аналізу гумору як потенційного чинника політичної дії.

У межах цього дослідження гумор розглядається у двох взаємопов'язаних аналітичних площинах. Перша з них, це – політичний та гумористичний дискурс, що охоплює способи репрезентації політичної реальності через гумор, стратегії його використання політичними елітами, медіа та громадянами, а також функції, які він виконує в політичній комунікації. Друга площина пов'язана з гумором як формою політичної участі та передбачає аналіз гумористичних практик як способів впливу громадян на політичні процеси й владні відносини. Обидві площини є взаємопов'язаними складовими політичної культури: дискурсивні практики формують умови для участі, тоді як участь продукує нові дискурсивні форми. Такий підхід дозволяє розглядати гумор не як ізольоване явище, а як структурно-функціональну складову політичної культури в її цілісності.

Науковий дискурс щодо ролі гумору в політичній культурі залишається фрагментованим. Більшість досліджень зосереджені на окремих аспектах: політичній сатирі, інтернет-мемах, карнавальній культурі або гуморі в парламентських практиках, без комплексного аналізу гумору як багатовимірного феномену, що одночасно відображає та формує політичну культуру. Особливо помітною є прогалина в дослідженнях гумору в умовах воєнного конфлікту, де він набуває специфічних форм і функцій. Саме це зумовлює необхідність системного аналізу трансформації гумористичних практик українського суспільства за умов російської агресії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація проводилася в рамках комплексної теми «Актуальні проблеми світових політичних процесів» (державний реєстраційний номер: 0122U001563) кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету. Внесок автора у розробку зазначеної теми полягає в теоретичному обґрунтуванні гумористичного дискурсу як ефективного інструменту стратегічних комунікацій та вагомого чинника зміцнення онтологічної безпеки суспільства в умовах гібридної агресії. Здобувачкою розроблено та апробовано інноваційний методологічний інструментарій аналізу великих масивів даних (Big Data) у соціальних мережах із використанням мови програмування Python. Поєднання цих підходів дозволило виявити закономірності трансформації цифрової політичної культури та механізми адаптації національних спільнот до сучасних кризових викликів, що є вагомим науковим внеском у дослідження технологічного та соціокультурного вимірів актуальних світових політичних процесів.

Ступінь дослідженості. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці зарубіжних та вітчизняних учених з проблем політичної культури, політичного гумору та політичної участі.

Концептуальні засади вивчення політичної культури закладені у працях Г. Алмонда та С. Верби, які запропонували класичну типологію політичних орієнтацій (пізнавальних, емоційних та оціночних), а також у роботах Р. Такера, Д. Пола та В. Кимлічки, які розвинули соціетальний підхід до аналізу культурних проявів у політиці. Серед вітчизняних дослідників політичної культури слід відзначити праці О. Рудакевича, Л. Нагорної, А. Соловей.

Базові метатеорії гумору (інконгруентності, суперіорності та розрядки) розроблені С. Аттардо, С. Лінтотт та іншими. Функціональний аналіз гумору здійснено в працях А. Зіва, Р. Мартіна, Дж. Мейера, С. Грунера та К. Лоренц. Особливе значення для дослідження мають роботи В. Тсакони та Д. Поппи, які систематизували політичні функції гумору в різних соціально-політичних контекстах європейських країн. Український гумористичний дискурс у політиці досліджували Н. Кондратенко та О. Ненько.

Гумор як форму політичної участі та інструмент ненасильницького опору

концептуалізували М. Ю. Сьоренсен, Є. Морозов, К. Морено-Алмейда та П. Гербаудо. Роль мемів у політичній комунікації досліджували Л. Шифман, А. Денисова, О. Семотюк, Ан Сяо Міна. Критичний аналіз гумору в умовах воєнних конфліктів представлено у працях А. Обрдліка, В. Холман та Д. Келлі, У. Унгьора та В. Веркерке, Дж. Флурі, Л. Абу-Лугод. Концепція карнавалізації М. Бахтіна є ключовою для розуміння механізмів символічного зниження влади. Теоретичну базу дослідження також формують концепція культури співучасті Г. Дженкінса, теорія мережевого суспільства М. Кастельса та концепція спільного знання Г. Кларка. Самомедійовану політичну участь концептуалізував А. Янченко.

Попри значний доробок вчених, комплексне дослідження гумору як структурно-функціональної складової політичної культури українського суспільства в умовах повномасштабної війни залишається актуальним науковим завданням.

Мета дисертаційної роботи полягає у визначенні місця та ролі гумору в політичній культурі українського суспільства, з'ясуванні особливостей його функціонування та специфіки трансформації гумористичних практик у сучасному політико-комунікативному просторі за умов російської агресії.

Досягнення цієї мети передбачає постановку та вирішення наступних наукових завдань:

- систематизувати теоретико-методологічні підходи до вивчення місця та ролі гумору в політичній культурі;
- визначити функції та типологію політичного гумору;
- проаналізувати типологію гумористичного дискурсу в українському політичному просторі;
- дослідити ефективність використання гумору українськими політиками в політичному дискурсі соціальних мереж;
- простежити еволюцію гумористичних практик в українській політичній культурі від історичних форм до сучасних цифрових медіапрактик;
- вивчити гумор як форму політичної участі на прикладі конкретних гумористичних перформансів та онлайн-практик.

Об'єктом дослідження є політична культура українців за умов російської агресії.

Предметом дослідження виступає гумор як структурно-функціональна складова політичної культури українського суспільства.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку повномасштабного російського вторгнення (лютий 2022 р.) до кінця 2025 р. (дата завершення роботи над дисертацією). Цей період характеризується інтенсивною трансформацією гумористичних практик та їхньою активною інтеграцією в політичну комунікацію. У ході дослідження авторка частково виходила за визначені рамки у зв'язку з необхідністю історичних відсилок, без яких неможливе розуміння окресленої проблематики.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у дослідженні поєднано загальнонаукові та спеціальні методи аналізу. Дисертація ґрунтується на принципах історизму та наукової об'єктивності. В її основі лежить комплексний та системний підходи.

Системний метод дозволив розглянути гумор як цілісний елемент політичної культури у взаємозв'язку з іншими її складовими. Історичний метод застосовано для аналізу еволюції гумористичних практик від козацької доби до сучасності. Порівняльний метод використано для зіставлення функцій гумору в різних історичних контекстах та політичних режимах. Термінологічний аналіз застосовано при вивченні понятійно-категоріального апарату дослідження політичного гумору.

Контент-аналіз як змішаний метод за П. Майрінгом застосовано для дослідження гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com та написів «Картонкового майдану». Кількісний аналіз використано для оцінки ефективності гумористичних публікацій через показник Engagement Rate (коефіцієнт залученості). Функціонально-цільовий аналіз здійснено на основі типології Р. Мартіна, що дозволило класифікувати

гумористичні практики на агресивний, афіліативний та самоіронічний типи. Метод кейс-стаді застосовано для поглибленого аналізу «Картонкового майдану» як феномену політичної участі. Для збору емпіричних даних із мережі X.com використано можливості мови програмування Python та бібліотеки twikit.

Теоретичну основу дослідження становлять концепція карнавалізації М. Бахтіна, яка пояснює механізми символічного зниження влади через логіку «навиворіт» та подолання страху; три базові метатеорії гумору – інконгруентності (С. Аттардо), супериорності (С. Лінтотт) та розрядки; теорія соціальної ідентичності Г. Таджфела та Дж. Тернера, яка розкриває механізми включення/виключення через гумор; концепція спільного знання Г. Кларка; теорія фреймінгу Е. Гоффмана; концепція культури співучасті Г. Дженкінса та концепція самомедійованої політичної участі А. Янченка.

Наукова новизна роботи полягає у спробі цілісно осмислити гумор не як допоміжний феномен, а як повноцінний структурний елемент політичної культури українського суспільства в умовах російської агресії. Положення, що зумовили наукову новизну роботи полягають у наступному:

вперше:

– запропоновано комплексну типологію гумористичного дискурсу в українському політичному дискурсі за трьома аналітичними осями: суб'єктною (гумор політичних еліт, медіа, громадян), функціонально-цільовою (агресивний, афіліативний, самоіронічний) та медіаформатною (критичний гумор, гумор для всіх, політичні історії, стратегічний гумор, гумор серед «друзів»);

– емпірично досліджено ефективність гумористичного контенту українських політиків у мережі X.com із застосуванням методології Engagement Rate та виявлено, що у 8 з 10 випадків гумористичні публікації демонструють вищий показник залученості порівняно зі звичайним контентом;

– проаналізовано «Картонковий майдан» (липень 2025 р.) як унікальну форму гумористичного перформансу та неklasичної політичної участі в умовах воєнного стану, де гумор став основним засобом артикуляції громадської думки за відсутності можливостей для масових зібрань.

удосконалено:

– теоретичне розуміння функцій політичного гумору через виокремлення шести ключових функцій: ідентифікаційної (включення), диференційної (виключення), культурної взаємодії (накопичення спільного знання), компенсаторної (психологічний захист), опору режиму та стратегічної комунікації;

– методологію дослідження політичного гумору в цифровому середовищі через поєднання кількісного аналізу показників залученості та якісного контент-аналізу на основі функціонально-цільової типології Р. Мартіна.

дістало подальший розвиток:

– концепція карнавалізації М. Бахтіна в контексті аналізу сучасних протестних практик та цифрової політичної комунікації, зокрема механізмів символічного зниження влади через інверсію ієрархій;

– розуміння гумору як форми неklasичної політичної участі та інструменту «м'якої сили» держави в умовах воєнного конфлікту;

– концепція культури співучасті Г. Дженкінса в контексті переходу від доцифрових форм (радянський анекдот) до сучасних мережових практик мемоворчості.

Практичне значення роботи полягає в можливості її використання у різних сферах суспільної та наукової діяльності. Зокрема, результати дослідження можуть бути застосовані органами державної влади та структурами стратегічних комунікацій під час розробки підходів до публічної дипломатії й контрпропаганди з урахуванням потенціалу гумору як інструменту делегітимізації ворожих наративів.

Отримані висновки можуть бути корисними для політичних партій і громадських організацій з метою оптимізації комунікаційних стратегій у соціальних мережах та

підвищення ефективності взаємодії з аудиторією.

Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі при розробці та викладанні спеціальних курсів з політичної культури та політичної комунікації, а також у підготовці навчально-методичних матеріалів.

Крім того, результати дисертації створюють підґрунтя для подальших наукових досліджень етнонаціональних процесів і трансформації політичної культури в умовах воєнних конфліктів та кризових ситуацій.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане самостійно. Всі опубліковані статті за темою дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, зокрема: міжнародна конференція «Laughter as a Political Coping Mechanism: Interdisciplinary Approaches» (Durham University, UK, March 2025); II Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку» (Одеса, 2022); XXIV міжнародна науково-практична конференція «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Харків, 2023); Міжнародна науково-практична конференція «Імідж України: соціально-політичні репрезентації і мовне віддзеркалення воєнних реалій у зарубіжних і вітчизняних мас-медіа» (Одеса, 2023); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України» (Київ, 2023); Всеукраїнська науково-практична конференція «Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті» (Київ, 2024); XXV, XXVI підсумкові науково-практичні конференції викладачів Маріупольського державного університету «Актуальні проблеми науки та освіти» (Київ, 2024).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць, з яких 5 статей у фахових наукових виданнях України з політичних наук, 1 стаття у періодичному виданні держави-члена Європейського Союзу (Республіка Молдова), 7 публікацій у матеріалах науково-практичних конференцій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях країн ЄС

1. Osipova Z. Humor as a survival strategy in the conditions of sociocultural trauma of the Russian invasion to Ukraine. *The Scientific Journal of Cahul State University "B. P. Hasdeu": Social Sciences*. 2023. Volume XVII, No. 1. PP. 124—131. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/P.%20124-131.pdf (англійською мовою)

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Осіпова З. О. Гумор як об'єкт політологічного дослідження. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2023. Вип. 35—36. С. 120—128. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2023-13-35-36-120-129>
3. Осіпова З. О. Трансформація політичної культури громадян України в умовах гібридної агресії Росії. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2024. Вип. 39. С. 120—133. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-15-39-120-132>
4. Осіпова З. О. Концептуальні підходи до вивчення ролі гумору в політичній науці. *Регіональні студії*. 2024. № 39. С. 150—156. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.39.23>
5. Осіпова З. О. Аналіз ефективності використання гумору в політичному дискурсі українських політиків у мережі X.COM. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2025. Вип. 61. С. 435—446. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.61.51>
6. Осіпова З. О. Гумор як форма політичної участі: дослідження «Картонкового Майдану». *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 17. 24 с. DOI:

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Осіпова З. О. Гумор як засіб комунікації держави та суспільства в епоху постмодерну. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 2022 р.). Одеса, 2022. С. 259—261.
8. Осіпова З. О. Типологія гумору у вітчизняній політичній науці. *Актуальні проблеми науки та освіти* : збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ. Київ, 2023. С. 160—163.
9. Осіпова З. О. Інтернет-меми як елементи передачі політичних наративів. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті* : збірник тез наукових доповідей XXIV міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 2023 р.). Харків, 2023. С. 118—120.
10. Осіпова З. О. Гумор проти фреймів російської пропаганди в російсько-українській війні. *Імідж України: соціально-політичні репрезентації і мовне віддзеркалення воєнних реалій у зарубіжних і вітчизняних мас-медіа* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 2023 р.). Одеса, 2023. С. 174—178.
11. Осіпова З. О., Грідіна І.М. Деколонізація гумором: як сміхова культура перемагає російські наративи. *Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2023. С. 421—425.
12. Осіпова З. О. Політична культура громадян України під час російсько-української війни: до постановки проблеми. *Актуальні проблеми науки та освіти* : збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів Маріупольського державного університету (м. Київ, 2024 р.). Київ, 2024. С. 156—159.
13. Осіпова З. О. Український гумористичний дискурс політики за умов російської агресії. *Суспільно-політичні трансформації у XXI столітті: локальні, національні та глобальні контексти* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 18 квітня 2024 р.). Київ, 2024. С. 57—59.

Характеристика особистості здобувача

Осіпова Злата Олександрівна народилася 24 травня 1991 року у місті Маріуполь Донецької області. У 2014 році закінчила Маріупольський державний університет, спеціальність – Міжнародні відносини і отримала кваліфікацію – політолог-міжнародний, перекладач. Загальний стаж роботи – 13 років 8 місяців

Індивідуальний план здобувачка виконувала своєчасно та в повному обсязі. За термін навчання опубліковані статті у фахових виданнях України, закордонних наукових виданнях, тези в матеріалах конференцій, науково-практичних конференцій всеукраїнського та міжнародного рівнів. Роботу виконано під керівництвом професора кафедри політології та міжнародних відносин, д.і.н., професора Грідіної Ірини Миколаївни.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

За рекомендацією рецензентів пропонується: відповідно до п.15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, **пропонується наступний склад разової ради:**

Голова ради:

ТАРАСЕНКО Денис Леонідович, доктор економічних наук, професор, професор

кафедри публічного управління та адміністрування.

Рецензенти:

ПАХОМЕНКО Сергій Петрович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин МДУ;

ТРОФИМЕНКО Анастасія Вікторівна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин МДУ.

Офіційні опоненти:

ХОМА Наталія Михайлівна, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»;

КАРЧЕВСЬКА Олена Василівна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля

У результаті попереднього аналізу і перевірки дисертації, публікації основних результатів дослідження Осіпової Злати Олександрівни на тему: «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 Політологія

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Осіпової Злати Олександрівни на тему: «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Осіпової Злати Олександрівни відповідає спеціальності **052 «Політологія»** та вимогам **Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), а також пп. **6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію Осіпової Злати Олександрівни на тему: «Гумор в політичній культурі українського суспільства за умов російської агресії» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 052 Політологія.

4. Рекомендувати Вченій раді Маріупольського державного університету затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

ТАРАСЕНКО Денис Леонідович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування.

Рецензенти:

ПАХОМЕНКО Сергій Петрович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин МДУ;

ТРОФИМЕНКО Анастасія Вікторівна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин МДУ.

Офіційні опоненти:

ХОМА Наталя Михайлівна, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»;

КАРЧЕВСЬКА Олена Василівна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля.

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації здобувача ступеня доктора філософії Осіпової Злати Олександрівни:

«За» – 8;

«Проти» – немає;

«Утримались» – немає.

Декан історичного
факультету, к.і.н., доцент

Головуючий на засіданні,
к.політ.н., доцент

Секретар,
лаборант кафедри
політології та міжнародних
відносин

Юлія КОНСТАНТИНОВА

Максим БУЛИК

Наталя ГОНЧАРЕНКО